

Upozoravajući na povijesnost ne samo žanra već i percepcije djeteta i djetinjstva Marijana Hameršak je svojom knjigom *Pričalice* ispričala uvjerljivu, konzistentnu i novu, u hrvatskoj sredini jednu do sada neispričanu priču. Sasvim je sigurno da nakon nje više nijedna srodna naracija neće moći zaobići pitanja 'koje dijete?' ili 'kakvo djetinjstvo?'.

Historizacija ima to svojstvo da postavlja pitanja nad vlastitim temeljima, opisujući njima krug oko vlastite izvjesnosti. U ovom trenutku takva su nam pitanja itekako ljekovita. U sljedećem očekujemo, i veselimo se, da će se iz njih moći iskoračiti u neki novi obzor u kojemu ćemo dobiti opis bajke (ili kojega drugoga žanra) neovisno o vlastitom krugu.

Marina Protrka Štimec

Kulturološka predodžba djetinjstva u dječjem romanu

Zima, Dubravka. 2011. *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga. 379 str. ISBN 978-953-0-30253-2

U hrvatskoj književnoj znanosti dječji je roman dugi niz desetljeća predmetom proučavanja mnogih znanstvenih studija. Prilazilo mu se s različitih teorijskih i povijesnih stajališta u nastojanju spoznaje njegove poetike, povijesne periodizacije i tipološke klasifikacije. Unoseći suvremen, interdisciplinarni pristup u književno-teorijskom, stilističkom i povijesnom proučavanju hrvatskoga dječjega romana, Dubravka Zima objavila je novu knjigu – opsežnu studiju o povijesti dječjega lika u hrvatskom dječjem romanu, imenovanu zanimljivim naslovom – *Kraći ljudi*. Interpolirajući dio naslova Hitrečeva složeno komponiranoga romana, autorica je preuzela svu složenost dijakronijske interpretacije dječjega lika od ranih hrvatskih dječjih romana do kraja dvadesetoga stoljeća.

Knjiga Dubravke Zime sastoji se od trinaest poglavlja kojima nas autorica kronološkim slijedom (uz izuzetak pristupa romanima s ratnom tematikom i adolescentskom romanesknom sustavu), sa znanstveno utemeljenom širinom uvida u odabranu problematiku provodi kroz povijest dječjega lika u hrvatskom dječjem romanu devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća. U uvodnom dijelu autorica objašnjava predmet svoga istraživanja te obrazlaže teorijsko polazište zasnovano na interdisciplinarnom pristupu istraživanja projekcije djetinjstva i djeteta u hrvatskom dječjem romanu. Prihvaćajući Majhutovo određenje dječjega romana, zasnovano na kategoriji implicitnoga čitatelja, koje pretpostavlja izvjesna društvena očekivanja, Zima svoje istraživanje omeđuje rasponom od početaka razvoja ove književne vrste u devetnaestom stoljeću pa sve do prijelomne 2000. godine. Teorijsku podlogu istraživanja zasniva na polazištima istaknutih teoretičara dječje književnosti i djetinjstva koji djetinjstvo smatraju društveno uvjetovanim, određujući pojam djeteta kao konstrukta u koji se upisuju društvena i povijesna značenja. Polazeći, dakle, od društvene uvjetovanosti dječjega lika, bez pretenzije za strogim ukalupljivanjem tipova predodžbi djeteta, slijedom teorijskih postavki engleskoga sociologa Chrisa Jenksa o dvjema suprotstavljenim

predodžbama, „dionizijskoj“ i „apolonskoj“ (17), autorica na sveobuhvatnom korpusu hrvatskoga dječjega romana prepoznaje, obrazlaže, definira i kontekstualizira dječje likove u pripadajući kulturološki diskurs. „Dionizijsku“ sliku djeteta pritom obrazlaže kršćanskom predodžbom o izvornom grijehu prema kojoj je dijete podložno zlim utjecajima, zbog čega bi ga odrasli trebali usmjeravati, dok „apolonska“ predodžba djeteta pretpostavlja nevino, anđeosko dijete, povezano s prirodom, fantastikom i intuitivnim. Slijedom jasno definiranih teorijskih postavki, Dubravka Zima u ranom dječjem romanu iz devetnaestoga stoljeća uočava projekciju funkcionaliziranih uloga marginaliziranih društvenih skupina, kao što su djeca i žene. Likove u interpretiranim romanima određuje kao funkcije čiji je smisao u nuđenju obrasca pravilnoga načina života zasnovanoga na oponašanju likova odraslih. Tako, primjerice, Trstenjakovi dječji likovi, prema Zimi, nemaju svoj identitet, već ih odrasli ‘pune’ poželjnim značenjima, a odrastanjem ne stječu identitet nego funkciju. Ponešto drukčiju percepciju djeteta donosi Truhelkina *Tugomila* i Košćevićev *Sretni kovač* s predodžbom djeteta kao ‘praznoga’ bića koje odrastanjem stječe svoj identitet.

U poglavljima koja slijede autorica analizira pitanje identiteta dječjega lika u hrvatskom dječjem romanu dvadesetoga stoljeća ističući da su se bitne promjene dogodile u drugom desetljeću dvadesetoga stoljeća jer se u romanima iz toga razdoblja dječji lik mahom prepoznaje kao aktivan pokretač radnje koji sam oblikuje svoj identitet i samostalnost. U tom smislu autorica izdvaja roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, tematski podudaran sa *Sretnim kovačem*, ali ne i s percepcijom djeteta i djetinjstva u tom djelu. Naime, Zima uočava jasnu distinkciju u tretiranju dječjega lika zasnovanu na izgradnji Hlapićeva identiteta i samostalnosti koju sam odabire, za razliku od Košćevićeva junaka. Time dječja književnost, kako ističe Zima, gubi prosvjetiteljsku ulogu zadobivajući onu zabave, a Hlapić postaje prvi dječji lik u hrvatskom dječjem romanu koji „samoću shvaća kao samostalnost i slobodu, a ne kao nepoželjan teret“ (38). Zanimljivo je kako autorica rješava neke genološke dvojbe u hrvatskoj dječjoj književnosti definirajući Truhelkinu tetralogiju *Zlatni danci* kao i dio korpusa novijega datuma, koji nema čvrstu romanesknu strukturu, već ga karakterizira epizodičnost, jedinstvo prostornoga *toposa* i ambijenta, narativni obrazac, zajednički likovi, slijed čega ga pridružuje tipu „složenog romana“ (49), a za što pronalazi teorijsko uporište kod Ann Morris i Maggie Dunn.

U petom poglavlju knjige autorica se bavi romanima iz tridesetih godina prošloga stoljeća te modelom djeteta bez identiteta što ga dječji likovi stječu tek odrastanjem, kao i onima s tipom idealiziranoga „apolonskog“ djeteta, nevinoga i bliskoga prirodi. Kao zanimljiv primjer oblikovanja likova Zima uzima Heiligsteinov roman *Mali križari* koji je građenjem fabule na suprotstavljanju dječjih i odraslih likova anticipirao dječji romaneskni diskurs cijeloga dvadesetoga stoljeća. Najviše je prostora u ovom poglavlju Zima posvetila interpretaciji dječjih likova Mate Lovraka koji je, uz Vilovića, u hrvatski dječji roman uveo igru kao „bitan element romaneskne strukture“ (79). Lovrak idealizira djetinjstvo i dječje likove prikazujući ih moralno i intelektualno nadmoćnima u odnosu na odrasle.

U šestom se poglavlju autorica bavi proučavanjem dječjih romana iz četrdesetih godina prošloga stoljeća uočavajući u njima društveno uvjetovane pojave: kolektivizam,

utilitarnost te dokidanje autonomnosti dječjih likova. U tom smislu Špoljarovi junaci postaju neiskvarena djeca koja su, prema riječima autorice, postala „zametak ideologiziranog djeteta“ (115). To se posebno afirmiralo u ratnim romanima koji su predmet istraživanja u sedmom poglavlju, u kojemu Zima, izlazeći iz kronoloških okvira, interpretira predodžbu djeteta i djetinjstva kroz dva velika tematska kruga – romane o Drugom svjetskom ratu i one o Domovinskom ratu – pokušavajući ih povezati i paralelno iščitati. Zima uočava dvije pripovjedne instancije prisutne u ratnim romanima; kroz jednu od njih o ratu se pripovijeda iz dječje perspektive, a kroz drugu se o ratu priča onako kako ga odrasli tumače djeci, što pretpostavlja određen stupanj ideologizacije i funkcionaliziranja dječjih likova. To su međutim u obama tematskim kompleksima uspjeli izbjeći oni pisci u čijim je djelima rat shvaćen kao zaseban fenomen, a čije posljedice propituju dječji likovi. Autorica posebno izdvaja roman *Pirgo* Anđelke Martić smatrajući ga „paradigmatskim u kontekstu književnosti o ratu“ (133), s neideologiziranim dječjim likom iz čije se percepcije rat prikazuje.

Osmi je dio knjige autorica posvetila pedesetim godinama prošloga stoljeća i komparativnoj interpretaciji predodžbe djeteta i djetinjstva dvojice autora koji, između ostalog, po nestereotipnim predodžbama o djetinjstvu predstavljaju prekretnicu u razvoju hrvatskoga dječjega romana. Premda se Milivoj Matošec u svojim romanima pokazuje ponešto konzervativnijim u oblikovanju dječjih likova u odnosu na Ivana Kušana, djetinjstvo i on prikazuje kao autonomno razdoblje koje, unatoč sukobima s autoritetima, nije tek priprema za kasnije sudjelovanje u životu zajednice. U interpretaciji predodžbe djeteta i djetinjstva unutar Kušanova opusa, Zima vrlo zanimljivo i dosljedno, slijedeći teorijske stavove Zohar Shavit, propituje odnos kanonske i nekanonske dječje književnosti i zaključuje da Kušanovi romani, pored niza podudarnih elemenata, nadilaze ipak okvire nekanonske književnosti. Kušanovi likovi, prema autorici, nastoje ostvariti prostor slobode i promijeniti zadane odnose moći ne potpadajući pod obrazac „apolonski“ oblikovanih bića, što ide u prilog njihovoj realističnosti, autonomnosti, individualizaciji i originalnosti.

U desetom poglavlju knjige autorica naglašava razvoj predodžbe o kompetentnom djetetu u romanima iz sedamdesetih godina u kojima se problematizira položaj djeteta prema autoritetima. Kod autora koji su objavljivali romane sedamdesetih godina prošloga stoljeća autorica vrlo dosljedno interpretira društvenu uvjetovanost dječjega lika i značenja što ih povijesni trenutak u njih upisuje. „Apolonski“ oblikovane likove Nade Iveljić Zima iščitava kao žrtve različitih životnih okolnosti zbog kojih dječji lik nerijetko stupa u kontakte s odraslim osobama izvan obiteljskoga okružja, napušta poziciju žrtve i postaje kompetentnim djetetom sposobnim riješiti svoje socijalne i emocionalne probleme. U složeno komponiranom romanu *Kratki ljudi ili smijeh na četiri kata* Hrvoja Hitreca Zima uočava svu težinu jednostavnoga definiranja predodžbe o potpuno individualiziranom djetetu čime autor iskazuje svoje nepristajanje uz očekivane obrasce upisivanja društvenih sadržaja u pojam djeteta.

U jedanaestom poglavlju Zima razlaže svu složenost i zagonetnost predodžbe o djetetu osamdesetih godina kod niza autora te izdvaja Zlatka Krilića koji dječje likove oblikuje nekonvencionalno, izvan utvrđenih predodžbi o djetetu, narušavajući, između ostalih, rodne

i dobne stereotipe. Projekciju djeteta Zvonimira Baloga obrazlaže Zima igrom kao oblikom nefunkcionalnosti u zajednici, a jezično poigravanje na razini izraza drži znakom dječjeg negiranja autoriteta, što je dovelo do groteskne predodžbe o neobuzdanom, premda ne i „dionizijskom“ djetetu. U romanima Sunčane Škrinjarić Zima prepoznaje bliskost dječjega lika s prirodom razvijajući zanimljivu teoriju o društvenim konotacijama predodžbe o djetetu po kojoj erotski segment i dječju seksualnost analizira kao društveno (ne)prihvatljivu.

Pretposljednje poglavlje svoje knjige autorica je posvetila propitivanju identiteta dječjega lika u posljednjem desetljeću prošloga stoljeća u kojemu dolazi do značajne promjene društvene stvarnosti određene prije svega ratom i njegovim posljedicama. U bogatoj romanesknoj produkciji iščitava se raznolika slika djetinjstva koja balansira od stereotipne do potpuno individualizirane. Većinu romana toga desetljeća, uključujući već spomenute romane o Domovinskom ratu, povezuje autorica s društvenim i povijesnim kontekstom i u njima prepoznaje anakrone pojave u odnosu na romane iz osamdesetih. Riječ je o jednostavnim i stereotipnim projekcijama djetinjstva te o povratku predodžbi „apolonskog“ djeteta žrtve koje je ovisno o odraslima. Projekciju problemskog, individualnog i originalnog djeteta Zima otkriva u okvirima nekonvencionalnih obitelji, dok neki od junaka donose predodžbu drukčijega tipa problemskoga djeteta koje djeluje izvan zajednice odraslih i pod snažnim je utjecajem sve prisutnije popularne kulture.

U posljednjem poglavlju knjige, napuštajući kronološki slijed, autorica definira pojam adolescentskoga romana (od njegove pojave u hrvatskoj književnosti do kraja prošloga stoljeća), upozoravajući na njegovu marginalizaciju od strane i dječjega i nedječjega književnoga sustava u hrvatskoj književnoj povijesti. U osvrtu na Hranjecovo definiranje ‘dječjega romana u trapericama’, u koji autor smješta roman *Sedmi be* Jože Horvata, Zima tom romanu osporava svojstva proze u trapericama smatrajući je poslijeratnim književnim fenomenom. Drži da se *Sedmi be* uklapa u predodžbu o „apolonskom“ adolescentu tridesetih godina te ga smješta na početak povijesnoga razvoja hrvatske adolescentske književnosti. Zima hrvatsku adolescentsku književnost određuje kao onu koja uključuje model konflikta s društvenim implikacijama, organizira pripovjednu strukturu u opoziciji mi/oni, odlikuje se jezičnim i stilskim značajkama u funkciji subverzivnih elemenata te njeguje ideju o adolescentu kao ‘boljem’ od odraslih. Nakon vremenskoga skoka od gotovo četrdeset godina javljaju se romani čije poetičke značajke Zima uvrštava u sustav adolescentske književnosti, ne nalazeći u njima tragove Horvatove društvene funkcije književnosti, ali prepoznajući i dalje junake kao pobunjene, „apolonske“ adolescente, koji uglavnom ne poznaju evazivnost, nego djeluju unutar ‘klape’ i u kojima se manifestiraju zanimljivi rodni odnosi, dominantni erotički segment sazrijevanja te raznolik pristup pop-kulturnim referencijama.

Temeljeći, dakle, istraživanje na povijesnoj i društvenoj uvjetovanosti djetinjstva, Dubravka Zima nas u svojoj knjizi provodi kroz kulturološku povijest dječjega lika otkrivajući u pojedinim vremenskim razdobljima raznolike modele i narativne obrasce, koji nisu nužna značajka samo jednoga povijesnoga isječka. Složenost odnosa društveno-

povijesne opozicije „apolonsko – dionizijsko“ u predodžbi djetinjstva u dječjem romanu znanstveno je obrazložena. Inovativna po svom interdisciplinarnom pristupu dječjem liku, iscrpna u istraživačkom korpusu i znanstveno-teorijskom dijelu, Zimina je opsežna, pregledna i utemeljena knjiga o povijesti dječjega lika u hrvatskom dječjem romanu jedinstvena u hrvatskoj književnoj znanosti. Knjiga će, vjerujem, postati nezaobilaznim izvorom spoznaja svima onima koji se bave književnošću kao predmetom znanstvenoga, stručnoga ili stvaralačkoga djelovanja, ali i onima koji tragaju za povijesnim izvorima djetinjstva projiciranim u zavidnom romanesknom korpusu hrvatskoga dječjega romana, brižljivo iščitanoga s pozicija širokoga književno-teorijskoga, povijesnoga i kulturološkoga stajališta.

Sanja Vrcić-Mataija

Speech Development with Fingerplays

Katarinčić, Ivanka; Velički, Vladimira. 2011. *Stihovi u pokretu: malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. [Verses in Motion: Nursery Rhymes and Fingerplays as an Encouragement for Speech]. Zagreb: ALFA. 95 pp. ISBN: 978-953-297-305-1

The main purpose of this book entitled *Stihovi u pokretu: malešnice i igre prstima kao poticaj za govor* [Verses in Motion: Nursery Rhymes and Fingerplays as an Encouragement for Speech] is to form a collection of Croatian traditional fingerplays for children. The authors have collected a fair number of rhymes and chants from older oral tradition. These fingerplays can be quite important in children's formative years and could have a significant influence on their speech in general, speech rhythm and pronunciation.

The book is divided into three main parts. The first two are mainly theoretical and deal with the general development of speech, and how it can be influenced by fingerplays and nursery rhymes. The authors especially stress the importance of the children's surroundings while they are learning to speak. Since children are very sensitive to different qualities of speech, even when they are young, it is important to influence them when they are receiving their language foundations. This can best be achieved by constantly repeating appropriate chants and rhymes, because they fit in with the children's natural requirements for security, constancy, rituals, repetition and all things rhythmical.

The thought prominently expressed in the book is that speech and motoric skills are actually interdependent. The authors list some studies and experiments which seem to prove this point (e.g. Kolzowa, Bauer).

The history of nursery rhymes and fingerplays is also considered from the standpoint of Croatian and English literature. The authors state that nursery rhymes (*malešnice*) not only have artistic and literary value, but also contain all the sounds of a language which children need to adopt. They introduce children to speech itself and, what is most important,